

Bilim tarihinin görkemli çınarı: AYDIN SAYILI

Liseyi birincilikle bitiren Sayılı, mezuniyet sınavında bulunan Atatürk'ün yönlendirmesiyle bilim tarihi alanında çalışmaya karar verdi. Milli Eğitim Bakanlığı'nın burs sınavını kazanarak Amerika'ya gitti. Döndükten sonra DTCTF'de Bilim Tarihi Kürsüsü'nü kurarak Türkiye'de bilim tarihçiliğinin tohumlarını attı.

Aliye Yeşim Yaman

(aliye.yaman@bites.com.tr – Ankara)

Ali Berkol (ali.berkol@bites.com.tr – Ankara)

Dr. Emir Öngüner

(emir.onguner@gmail.com - Göttingen, Almanya)

1933 senesinin haziran ayında Ankara'nın en köklü liselerinden Atatürk Lisesi'nde son sınıfların bakalorya sınavı koşuşturmacası devam ederken okula ulaşan bir haber herkesi heyecanlandırdı. Haberde; Gazi Hazretleri'nin sınav kurulunda yer almak üzere o gün okula geleceği bildiriliyordu. Tüm hazırlıklar tamamlandı, okul başöğretmenin ziyaretine hazır. O gün yapılması planlanan sözlü sınavlar sabahın erken saatlerinde başladı. Kısa bir süre sonra; başöğretmen Atatürk, beraberindeki heyetle okula giriş yaptı. Her zamanki şıklığı ve asıllığıyla tüm dikkatleri üzerine çeken Ulu Önder, en büyük eseri cumhuriyetin teminatı olarak gördüğü gençlerin hayranlık ve minnet dolu bakışlarını sıcak gülümsemesiyle karşıladı. Sınav komitesi tamamlanmıştı, sıradaki öğrenci çağrıldı. Gelen öğrenci, Paşa'yı görmenin heyecanını bastırarak sakince oturdu sandalyesine. 80 dakika süren sınavı tamamen Atatürk yönetti. Tarihi çağlar, Türk ve İslam Tarihi, Dünya Tarihi, İstiklal Savaşı, cumhuriyetin iktisadi politikası ve dış ilişkileri konularında sorduğu sorulara aldığı cevaplardan fazlasıyla memnun kalan Atatürk, genç cumhuriyete yakışan bir kıvılcımı keşfetmenin verdiği gurur ve memnuniyetle öğrencinin isminin karşısına "çok iyi" notunu düşü.

Bilim tarihi alanında doktora derecesi alan ilk kişi olarak tarihe geçen, Türkiye'nin ilk bilim tarihçilerinden, hocaların hocası Aydın Sayılı'nın hikayesi o gün o sınav salonunda işte böyle başladı. Aydın Hoca hayatını değiştiren bu anıyı "Atatürk hepimizin yaşamına yeni bir yön vermiştir fakat benimki daha kişisel ve özeldi" sözleriyle, yaşamı boyunca minnetle anlattı.

Aydın Sayılı 2 Mayıs 1913'te İstanbul'da doğdu. Çocukluğunu İstanbul ve Tahran'da geçirdi. Liseyi birincilikle bitiren Sayılı, mezuniyet sınavında bulunan Atatürk'ün yönlendirmesiyle bilim tarihi alanında çalışmaya karar verdi. Milli Eğitim Bakanlığı'nın burs sınavını kazanarak Amerika'ya gitti. ABD'de; Harvard, Columbia, Cornell üniversitelerinde, profesör George Sarton başta olmak üzere ünlü tarihçilerden dersler aldı. Bilim tarihinin akademik bir disiplin haline gelmesini sağlayan profesör Sarton ile başta kurdukları öğrenci-öğretmen ilişkisi ileriki yıllarda, derin fikir tartışmaları yürütebilen iki meslektaşın dostluk ilişkisine dönüştü. Harvard'da öğrenciyken "İsis" dergisinde ilk makalelerini yayınlayan Sayılı, 1942'de "İslam Dünyasında Bilim Kurumları" isimli tezini tamamlayarak tüm dünyada bilim tarihi alanında doktora alan ilk isim oldu ve bu başarıyla ismi, dünya çapında geniş bir akademi camiasında duyuldu. Ata'nın gözbebeği cumhuriyeti geliştirebilecek, ileriye götürebilecek yetkinliği kazanmak için geldiği gurbette Atatürk'ün bizzat keşfettiği bir kıvılcıma yakışacak şekilde, başarıyla tamamlamıştı eğitimini. Artık geri dönme, ardında bıraktığı genç cumhuri-

yete kavuşma ve Ata'nın emanetine gururla hizmet etme zamanıydı.

1943'te ülkeye dönerek Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCTF) Felsefe Kürsüsü'nde öğretim elemanı olarak çalışmaya başladı. 1946'da aynı kürsüde «Bilim Tarihi Doçenti» oldu. 1947'de Türk Tarih Kurumu'nun asli üyeliğine seçilerek yıllarca Ortaçağ Şube Başkanı olarak çalıştı. 1952'de «Bilim Tarihi Profesörü» unvanına layık görülen Aydın Hoca, 1956-1957 yıllarında Ford Vakfı'nın bursuyla ABD'de araştırmalarını sürdürdü. 1958'de ordinaryüs profesörlüğe yükselen Sayılı, aynı yıl DTCTF'de Bilim Tarihi Kürsüsü'nü kurarak Türkiye'de bilim tarihçiliğinin tohumlarını attı. 1962-1965 yılları arasında Uluslararası Bilim Tarihi Akademisi'nin başkanlığını yürüttü. 1974'te DTCTF'nin Felsefe Bölümü Başkanlığı'na seçildi, görevini 1983'te emekli oluncaya dek sürdürdü. 1984'te; Erdem Dergisi'ni kuracağı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi başkanlığına atandı. 1993'te bu görevden emekli oldu.

140 esere imza attı

Hocaların hocası Aydın Sayılı, astronomi ve tıp tarihi başta olmak üzere bilim tarihinin birçok alanıyla ilgilenen, çalışmalarında ilk kaynaklara ulaşmaya, tarafsız ve nesnel davranmaya özen gösteren bir akademisyendi. Yetkin olduğu; Türkçe, İngilizce, Arapça, Fransızca ve Farsça dillerinde; toplamda 140 esere imza attı. 1960'ta yayınladığı başyapıtı "İslamda Rasathane ve Genel Rasathane Tarihindeki Yeri" eserinde İslam Dünyasındaki astronomları ve astronomi çalışmalarını bilim dünyasına tanıttı. Atatürk'ün vezirinin ölümsüzlüğünü kanıtladığı "Hayatta En Hakiki Mürsit İlimdir" adlı eserinde bilime ve bilimsel yöntemlere tarihten örneklerle değindi. Özgün çalışmalarıyla tanınan Sayılı; Mısır, Mezopotamya gibi çeşitli medeniyetlerin bilime katkıları, Osmanlı'nın Batıyla bilimsel ilişkileri gibi konularda çalıştı. İslam dünyasında Türklerin bilimsel faaliyetleri konusuna yoğunlaşarak Aristo, İbn-i Sina, Newton, Farabi gibi bilim insanlarının çalışmalarını üzerinde karşılaştırmalarda bulundu. Tam bir Türkçe sevdalısı olan Sayılı, "Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe" isimli makalesinde cumhuriyetin en önemli değerlerinden Türkçenin gelişimini anlatarak birçok yabancı sözcüğe Türkçe karşılıklar buldu. Astronom Copernicus hakkındaki çalışmalarından dolayı, 1973'te Polonya hükümeti tarafından Copernicus Madalyası'yla ödüllendirildi.

1977'de TÜBİTAK Hizmet Ödülü'nü aldı. Türk Kütüphaneciler Derneği'nin şeref üyesi olan Sayılı, 1980'de UNESCO Uluslararası Yazar-Editör Komitesi'ne seçildi. 1981'de İstanbul Üniversitesi Üstün Hizmet Ödülüne, 1990'da UNESCO Ödülü'ne layık görüldü. 2009'dan itibaren hayatına giren 5 banknotlarda portresine yer verildi.

Akademide bugün hala "hocaların hocası" lakabıyla anılan, mütevazılığı, sakinliği, sanata ve edebiyata olan düşkünlüğüyle her açıdan örnek bir cumhuriyet aydını olan Sayılı, 15 Ekim 1993'te aramızdan ayrıldı. Yaşamı boyunca Ata'nın en büyük emanetine özveriyle hizmet eden her şeyiyle hayatını öğrenmeye ve öğretmeye adanmış bir idealist bilim insanı, daha gençlikten itibaren hayatını değiştiren o sınav salonunda bakmaya çekindiği bir çift

mavi gözün ışığında, ona verdiği sözü bir an olsun unutmuyarak başardı tüm bunları. Bir kıvılcım olarak çıktığı yolun sonunda parlak ve güçlü bir aleve dönüşen bilim tarihinin görkemli çınarı "yaşamım boyunca borçluyum" dediği

cumhuriyete olan borcunu; asırlarca yanacak muazzam cumhuriyet meşalesinin bir parçası olarak ve ardında en değerli mirasını; eserlerini, çalışmalarını, fikirlerini, öğrencilerini ve başarılarla dolu ilham verici öyküsünü bırakarak fazlasıyla ödedi.

KAYNAKLAR

Uğurlu, Mehmet Cemil. "Büyük Bir Bilim Tarihçisi Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı", Erdem Dergisi, #26, Eylül 1996, ISSN: 1010-867X, Syf: 453 – 482, <https://erdem.gov.tr/tam-metin-pdf/611/tur>

Unat, Yavuz. "Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı", Dört Öge Dergisi, #3, Nisan 2013, ISSN: 2146-7064, Syf: 1 – 23, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/567405>

"Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı", Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Son Erişim: 27.10.2023, <https://www.3.tcmb.gov.tr/ilkampanya/download/ozgecmisler.pdf>

"Aydın Sayılı", Vikipedi Özgür Ansiklopedi, Son Erişim: 27.10.2023, https://tr.wikipedia.org/wiki/Ayd%C4%B1n_Say%C4%B1%C4%B1

"Ord. Prof. Dr. Aydın SAYILI", Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 13.05.2015, https://www.youtube.com/watch?v=cgWAAV_xN-so&t=4955

